

L'ESGLÉSIA PRE-ROMANICA DEL MAS DE SANT LLATZER DE PERALADA

En les afores de la vila de Perelada, vers el sud-est, a tocar la carretera de Vilanova i Castelló d'Empúries, hi ha el "mas de Sant Llätzer". A l'interior d'una de les seves dependències, un gran magatzem o pallissa situat a llevant i a pocs metres de la casa, hi queden vestigis d'una església pre-romànica envoltats totalment per les parets de la construcció moderna. Del temple resta dempeus part de la capçalera de planta trapezial i escassos fragments del mur meridional de la nau.

El nom de "Sant Llätzer" féu pensar a J. Botet i Sisó (1) que en aquest lloc hi havia hagut un "hospital de mesells". No sabem que aquesta suposició s'hagi vist confirmada documentalment. És lògic pensar que, en un moment o altre de la seva història, l'esglésiola degué estar dedicada a Sant Llätzer. Cal remarcar, tanmateix, que no coneixem cap altre temple alt-medieval del país amb aquesta advocació.

El primer establiment del monestir del Carme de Perelada cal situar-lo, pel que sembla, extramurs de la vila i molt a la vora de Sant Llätzer. L'historiador peraladenc Miquel Golobardes trobà dues notes a l'arxiu de la població que hi fan referència. En una d'elles, amb tipus de lletra del segle XVIII, es fa constar, segons l'autor esmentat, que l'antic convent del Carme "estava cerca Sn. Llatze"; l'altra, dels voltants del 1800, parla d'unes terres "en lo Carme Vell, prop St. Llätzer" (2).

Segons una suposada acta de fundació la data inicial del Convent del Carme de Perelada és el 4 d'abril de l'any 1206. La seva autenticitat ha estat, però, posada en dubte amb sòlids arguments (3). En primer lloc cal tenir en compte que la primera regla monacal del Mont Carmel no fou redactada fins l'any 1208 i no fou aprovada pel papa Honori III fins el 1226.

S'ha assenyalat com a data fundacional més probable l'any 1293, quan els cònsols de Peralada cediren unes terres a l'Ordre. El trasllat a dins de la vila no es produí fins a mitjan segle XIV.

Els carmelites mantingueren la propietat de Sant Llätzer i terrenys circumdants fins el 1835. En una pedra situada actualment a la paret de llevant de la masia —un fragment de llinda— hi podem veure l'escut de l'orde del Carme en baix-relleu i la data 1676.

Les restes pre-romàniques són, sens dubte, molt anteriors a la fundació carmelitana. Cal pensar, d'altra banda, que els termes prop de St. Llätzer i cerca Sn. Llätzer no fan més que indicar una relació de proximitat amb el primitiu cenobi. No és impossible, però, que la naixent comunitat aprofités, en els primers moments, aquest temple proper, potser llavors abandonat. Tanmateix, però, les fonts escrites semblen donar-nos entendre que aquesta ocupació, si es produí, durà molt poc temps. Sabem que el 1347 els frares havien de celebrar els oficis religiosos en unes simples cases de dins la vila de Peralada que ni tan sols eren consagrades. Potser en aquells moments —i qui sap si ja en temps de la vinguda dels carmelites— la vella església del mas de Sant Llätzer ja era en ruïnes.

Segui com sigui, les vicissituds del temple en els segles XIII i XIV no ens poden aclarir el seu origen, que hem de cercar, pels trets arquitectònics conservats, en una època molt més reculada. La manca de documents antics coneguts que es refereixin amb tota seguretat a aquestes restes no ens permet més que esbossar alguna hipòtesi.

Sabem que la majoria dels monestirs catalans d'època visigòtica havien anat desapareixent durant el període confús i difícil que s'inicia amb les guerres religioses que permeteren l'expansió musulmana a la península. La renaixença monàstica, que a la Catalunya Vella començà a principis del segle IX, revitalitzà alguns cenobis anteriors, però sobretot en creà de nous.

Una mica abans, cap a l'any 780 tenim notícies de la temptativa de fundar un monestir pels encontorns de Peralada per part d'un abat hispà anomenat Atala, el qual reedificà unes esglésies. Aquest personatge venia acompanyat d'un frare anomenat Agobard que, anys a venir, seria bisbe de Lió i figura important en el regnat de Lluís el Pietós.

L'intent no va prosperar, potser —ha estat dit— perquè el país no era encara prou segur. Poc temps més tard, l'any 782, trobem Atala a l'altre costat del Pirineu on fundà el monestir de Sant Policarp de Rasés.

Ramon d'Abadal creia que Atala devia ser abat d'un monestir de l'interior de la península que, com tants d'altres, hagué d'abandonar-lo per circumstàncies lligades a la desastrosa expedició de Carlemany a Saragossa de l'any 778.

Es temptador, i al nostre entendre molt versemblant, identificar les restes de l'església de Sant Llätzer amb el pas d'Atala i Agobard pels "volts de Peralada", com precisa el document (4).

Les ruïnes que es troben dins el mas de Sant Llätzer pertanyen, com hem dit al principi, a una església segurament d'una sola nau amb absis de planta marcadament trapezial. (Figura 1).

Es conserva totalment el mur de migdia de l'absis fins a l'arrencada de la volta, que era lleugerament ultrapassada. Del mur de llevant o de capçalera en queden rastres d'altura desigual. Es pot veure la cantonada que formava aquest absis amb el mur lateral sud de la nau, del qual resta un fragment molt curt a continuació d'aquest angle. Uns metres més a ponent se'n veu un altre petit tros que es deixà dempeus per fer-lo servir de pilastra al magatzem modern. En aquest darrer lloc es pot comprovar que la nau també era coberta amb volta, ja que queden vestigis del seu inici o arrencada. Tenia la mateixa forma que la de l'absis. Cal destacar, així mateix, vora la cantonada amb el presbiteri, el muntant de l'arc triomfal adossat al mur de la nau, amb una imposta de secció excorbada. (Figura 2).

El parament es pot observar amb tota claredat especialment a la part externa del mur meridional de l'absis. Es de còdols de calcària de mida força gran, alguns, molt pocs, escapçats, que es disposen en filades seguides. En diferents llocs formen un maltraçat "opus spicatum". En realitat les pedres solen estar inclinades en un sol sentit, l'espiga ben marcada no es dona en cap punt de les parets actualment conservades. Hi ha forats per a les bastides (Figura 3). Les cantonades són de carreus de pedra calcària ben escairats. L'aparell de l'interior roman, en bona part, cobert per una capa d'arrebossat de calç.

Tot fa suposar que l'església del mas de Sant Llätzer era de tipus senzill, d'una sola nau, comparable a d'altres exemplars de l'Empordà i terres veïnes.

L'excavació d'aquestes restes tindria, sens dubte, un gran interès. A part de posar en clar d'una forma definitiva la totalitat de la planta de l'edifici, les troballes podrien donar molta llum sobre els seus orígens.

L'excavació podria posar en clar, altrament, si en aquest indret hi havia hagut algun temple encara més antic. Si fos així gairebé no hi hauria dubte que aquestes restes pertanyen a les construccions de l'abat Atala, puix que quan aquest personatge s'establí prop de Peralada: invenit ecclesias, quae ab antiquitus fuerant fundatas sed a paganis erant destructas. (5).

Per les estructures actualment visibles podem comparar l'església de Sant Llätzer amb altres petits temples pre-romànics empordanesos més ben conservats, com per exemple, Santa Eulàlia de Palau-Borell, Sant Julià de Sant Mori (6) o Sant Martí de Masarac (7). Aquestes esglésioles, que considerem datables als segles VIII-IX, presenten també un aparell amb "opus spicatum" poc marcat, carreus escairats només en angles i muntants i voltes quelcom ultrapassades.

Creiem, per tot l'anteriorment exposat, que les restes de Sant Llätzer poden datar-se perfectament a l'any 780, quan l'abat Atala intentà fundar un cenobi prop de Peralada.

NOTES:

JOAN BADIA i HOMS

1 — J. BOTET I SISO, la provincia de Gerona, volum de "Geografía General de Catalunya" dirigida per F. Carreras Candi, Barcelona, s.d.

2 — M. GOLOBARDES VILA, "El Convento del Carmen de Peralada", Bibl. Palacio de Peralada, 1953.

3 — A. PLADEVALL, "Els monestirs catalans", Barcelona, 1961.

4 — RAMON D'ABADAL, "Els primers comtes catalans", Barcelona, 1961.

5 — RAMON D'ABADAL, "La vida monàstica després de l'expulsió dels sarraïns" — Dels visigots als catalans I Barcelona, 1969.

(La possessió d'algunes cel·les del "Pagus" de Peralada, que podien haver estat fundades per Atala, fou disputada al segle IX entre els monjos de Sant Policarp de Rasés i els de Banyoles).

6 — M. OLIVA PRAT, Noticias sobre iglesias prerrománicas gerundenses, Revista de Girona, 20, 1962.

7 — JOAN BADIA, Aportacions a l'estudi del pre-romànic empordanès, Revista de Girona, 1974-1977.

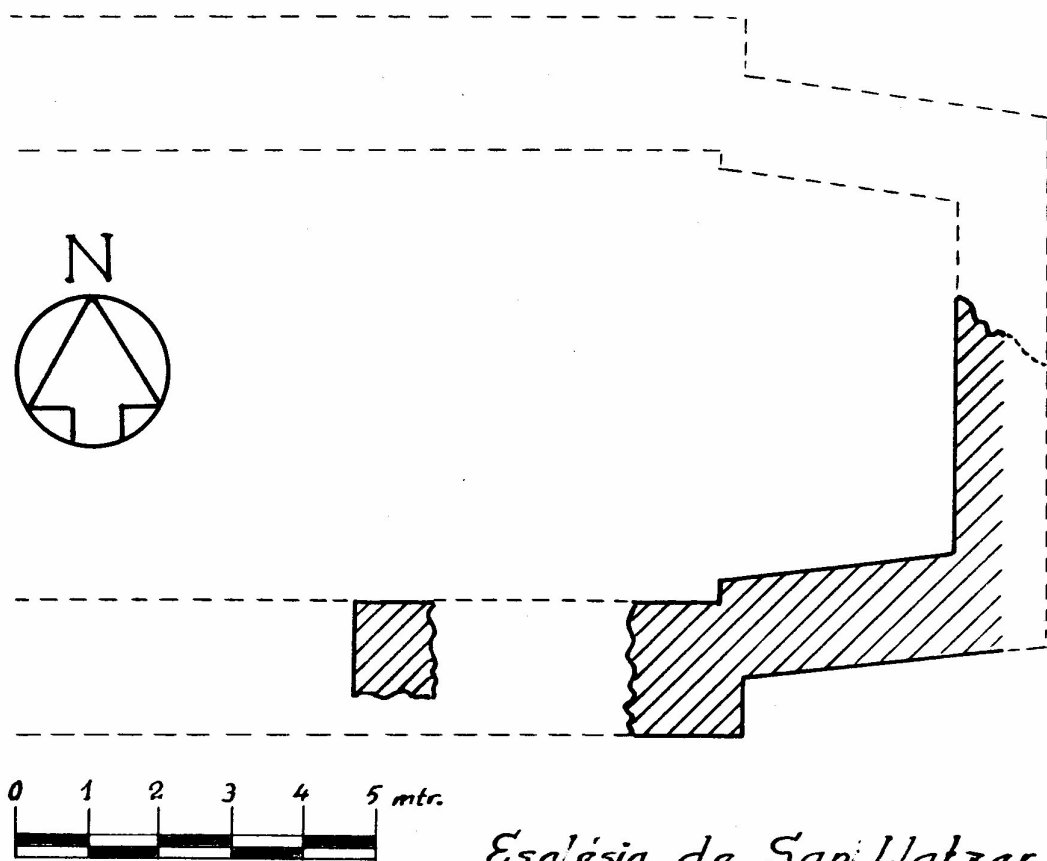

Figura I — Restes de l'església pre-romànica del mas de Sant Llàtzer de Peralada. Planta d'Albert Gómez i Borrut.

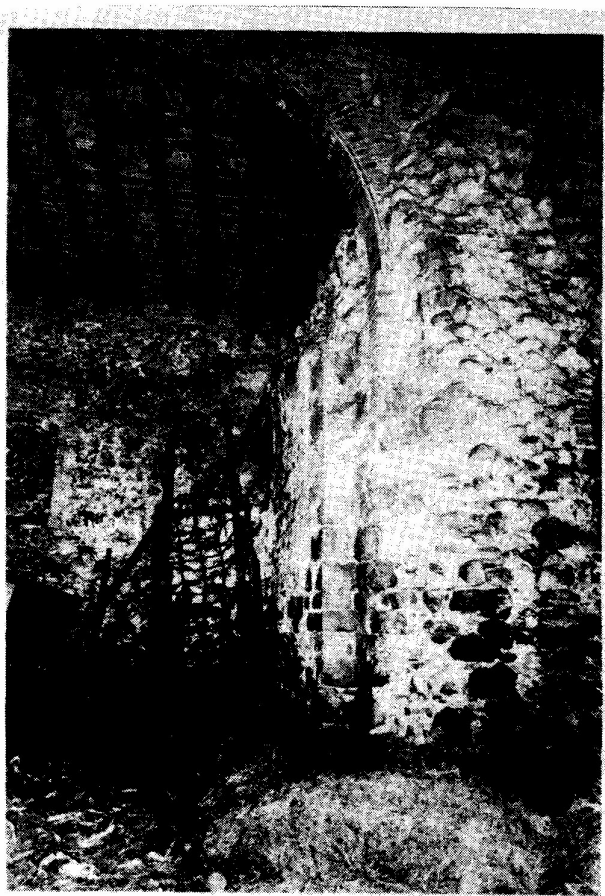

Figura II — Aspecte de l'interior de la capçalera.

Figura III — El mur meridional de l'absis.